

мр Србољуб Убипариповић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за литургику
subiparipovic@bfspc.bg.ac.rs

Тајинствени смисао телесних израза у хришћанском богослужењу – део II

Увод

У претходном раду предмет истраживања* подразумевао је сагледавање одређених телесних израза као природних елемената словесне службе православних хришћана, попут литургијског става „оганс“ и осењавања знамењем Часнога Крста¹. Тим поводом благовремено је предочено да ће, приликом наставка проучавања, нарочита пажња бити посвећена и другим, конститутивним пројавама психосоматског уграђивања служитеља Новог Завета „у жртву живу, свету и угодну Богу“ (Рим 12, 1). Благодарећи таквом приступу, стиче се непорециво уверење да, сваки израз понаособ, може бити подробније проучен и изложен. Следствено, актуелно преиспитивање телесног богоуподобљавања заједничара Тела Христовог обухватиће својеобразан вид усрдног молитвеног обраћања христоимених људи Тројичном Богу – коленопреклоњење. Паралелно посматрано, подразумева се да, ни овога пута, неће изостати консултовање релевантног литургијског наслеђа, које је настало на српском језику у 20. веку.

Управо због тога, садржина првога дела истраживачког рада односиће се на општи преглед порекла, улоге и смисла хришћанског преклањања колена пред Господом, док ће, у другом делу, бити речи о нарочитим молитвама коленопреклоњења, а које бивају савршаване у оквиру вечерњег последовања на празник Педесетнице.

1. Порекло, улога и смисао коленопреклоњења у хришћанској Цркви²

Изузев недвосмислених доказа о древности људскога обичаја управљања лицем к небу и молитвеног ширења руку³, један од природних богослужбених

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 („Српска теологија у 20. веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“), који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Види: Србољуб Убипариповић, *Тајинствени смисао њелесних израза у хришћанскоме бојослужењу гео I*, у: „Српска теологија у двадесетом веку – истраживачки проблеми и резултати (Православни богословски факултет, 21. децембар 2012.)“, књига 13, приредио: Богољуб Шијаковић, Београд 2013, 43-52.

² У првом тому Литургије који је приредио протопрезвитер др Лазар Мирковић, коленопреклоњење је названо клечањем и сврстано је у опште, небитне (пропратне) заједничке облике појединих богослужења (види: *Православна литургија или наука о бојослужењу њравославне исјочне цркве*, Први општи део, по литургији др Василија Митрофановића и др Теодора Тарнавског, изradio протопрезвитер др Лазар Мирковић, друго издање, Београд 1965, 307-308). Овај молитвени израз хришћана поменуто је и од стране игумана Хаџи-Геофила Стефановића, али без подробнијег објашњења. О томе видети: *Познавање цркве или Обредословље*, изradio Хаџи-Геофило Стевановић игуман, Београд 1895, 79.

³ О томе видети: С. Убипариповић, нав. дело, 45-46.

ставова човека је, несумњиво, и преклањање колена⁴. Уколико се прати опис историје спасења синова Израилевих, богонадахнути списи Старог Завета пружају веома јасну слику да метаисторијска искуства сусрета и односа Господа и Његових изабраника бивају пропраћена *падањем ничице на земљу*. Било да је посредни боговиђење појединих угодника⁵ Господа над војскама или целокупног благоверног народа⁶, преклањање колена означава, како најискренији вид целосног богопоштовања, тако и сликовито исказивање људске недостојности пред Господом спасења. Уопште узев, старом Израиљу није било непознато да је једно од тадашњих обележја многобожачког начина живота, било и савијање колена пред идолима⁷, што само потврђује да су и друга племена на земљи видела у овоме чину, не само признавање своје недостојности пред Створитељем свега, већ и прикладан начин молитвеног обраћања божанском бићу. Упоредо са тим, управо ће усрдно мољење цара Соломона, у име сабраног народа пред олтаром Господњим у Јерусалимском Храму, и то приликом његовог (п)освећења, бити обележено коленопреклоњем⁸. Уосталом, Јездрина молитва која је савршена у време вечерње жртве, бива пропраћена управо *савијањем колена* и ширењем руку ка Господу Богу⁹.

Свештене новозаветне књиге откривају више детаља о коленопреклоњењу као познатом молитвеном изразу људскога рода. Догађај Рождества Господа Исуса Христа од Духа Светога и Пресвете Богородице, препознат је од тројице мага са Истока као испуњење вишевековних најава о доласку Месије, при чему они долазе у кућу и, *пагнувши* на земљу, *поклањају* се новорођеном Младенцу и превечном Богу¹⁰. Експлицитнији помен падања ничице одређених личности при сусрету са оваплоћеним Логосом или пак, као незаобилазног елемента њихових теофанијских искустава, бива забележен у синоптичким еванђељима. Тим поводом употребљени су следећи термини: паднути лицем на земљу или падати ничице („πίπτω ἐπὶ πρόσωπον“)¹¹, коленопреклено га поздрављајући или исповедајући („γυμνυμένων αὐτὸν“)¹², или припадајући ничице Исусовим коленима („προσπίπτω τοῖς γόνασιν

⁴ Одговарајући јелински термини гласе - „γονυκλινῶ-έω“, „ἡ γονυκλισία“, „γονυπετῶ-έω“, „ἡ γονυπέτησις“, и садрже неспорни обредни контекст (види: Δημητρίου Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὀλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, Τόμος Δ', Αθήναι 1953, 1678; G. R. Stanton, *The Oriental Background of the Com-pound γονυπετεῖν*, у: Glotta, Band 46, 1-2 (1968), 1-6). Узгред речено, у потоњем тексту биће поменути још неки синоними на јелинском језику. Када је посредни латинско термилошко наслеђе, познати су следећи изрази – genuflēcto, genuflēctere, genuflēxi, genuflēxum; genuflēxio, -ōnis (види: Leo F. Stelten, *Dictionary of Ecclesiastical Latin. With an appendix of Latin expressions defined and clarified*, Hendrickson Publishers, Inc., Massachusetts, Peabody 1995, 109).

⁵ Сравни: Пост 17, 3; 18, 2; ИНав 5, 14; 1Днев 21, 16; Дан 8, 17-18; 10, 9-11.

⁶ Сравни: Лев 9, 24; Бр 20, 6; 1Цар 18, 38-39.

⁷ Сравни: 1Цар 19, 18; Ис 44, 15. 17.

⁸ Види: 2Днев 6, 13.

⁹ Види: 1Језд 9, 5.

¹⁰ Види: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, Secundis curis editum, Studio Angeli Maii S. R. E. Card., Apud Josephum Spithöver, Romae M.DCCC.LIX (=1859), 2; Мт 2, 11.

¹¹ Види: *Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano*, нав. дело, 14. 48. 62; Мт 17, 6; Јк 5, 12; 17, 16.

¹² Види: исто, 14. 36; Мт 17, 14; Мк 10, 17.

Ἰησοῦ¹³). Поврх свега, у часу предавања Јагњета Новог Завета за живот света, Спаситељева усрдна молитва Оцу у Гетсиманском врту, сликовито је описана код апостола Матеја речима: „...паде на лице своје молећи се...“ (Мт 26, 39. - „...ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, προσευχόμενος...“¹⁴), док апостол Лука дословно вели: „... и клекнувши на колена мољаше се...“ (Лк 22, 41. - „καὶ θεῖς τὰ γόνατα προσήχετο...“)¹⁵.

Поменути пример молитвеног обраћања Прворођеног из мртвих при савршавању Тајинства („τὸ μυστήριον“) Нове Пасхе, определиће потоње сведоке Распетог и Васкрслог Логоса да подражавају такав богослужбени образац приликом самовласног предавања на смрт¹⁶ или, са друге стране, подизања уснулих из мртвих¹⁷ у Име Његово. У складу са тим, опроштај старешина Цркве у Ефесу са апостолом незнабожаца - Павлом, запечаћен је заједничким *приклањањем колена* и молитвом¹⁸, а његов растаок са хришћанском заједницом у Тиру, међу којима су и жене и деца, бива уприличен на морској обали, уз заједничко *полајање колена*, молитву и међусобни целив мира¹⁹. Уосталом, да није посреди било каква случајност, упечатљиво образлаже лично апостол Павле, помињући *полагање лицем на земљу* као знак истинског поклањања Богу и непосредне потврде о пребивању Бога са заједничарима Сина Човечијег²⁰, тојест богочовечанском карактеру новозаветног свештенослужења. Отуда, не треба да чуди што апостолски корифеј из Тарса, недвосмислено наглашава да преклања или савија своја колена („... κάμπτω τὰ γόνατά μου...“²¹) пред Оцем Господа Исуса Христа ради молитвеног посредовања за хришћане у Ефесу који малаксавају²², да би идентичан израз био поновљен у контексту остварења богослужбеног ухристовљења свакога народа изнад небеса, над земљом и под земљом²³.

Постапостолски период развоја литургијског живота Цркве Божије одликује се, између осталог, извесним сведочанствима о хришћанском практиковању коленопреклоњења. Тако, на пример, Тертулијан јасно ставља до знања да, евентуални *постви* и *коленопреклоњење* у недељни дан (Дан Господњи) и у периоду педесетодневног празновања Пасхе, тојест Педесетнице, не могу бити законита и прихватљива дела²⁴. Понављајући претходно наведени обичај уздржавања од

¹³ Види: исто, 48; Лк 5, 8.

¹⁴ Исто, 23.

¹⁵ Исто, 67. Прецизнији превод овога места гласио би: „... *предложивши* или *положивши* колена, мољаше се“.

¹⁶ Сравни: исто, 98; Дап 7, 60.

¹⁷ Сравни: исто, 100; Дап 9, 40.

¹⁸ Види: исто, 110; Дап 20, 36.

¹⁹ Види: исто, 111; Дап 21, 5-6. Овом приликом не би требало искључити могућност поимања назначеног догађаја кроз призму Божанствене Евхаристије, будући да је реч о сабирању верујућих на једном месџу, *коленопреклоном следовању* Христовом молитвеном обраћању Оцу у Гетсиманском врту и међусобном *целиву мира*.

²⁰ Сравни: исто, 147; 1 Кор 14, 25.

²¹ Исто, 161; Еф 3, 14.

²² Сравни: Еф 3, 13-17.

²³ Сравни: исто, 164; Флп 2, 9-11.

²⁴ Види: Quinti Septimii Florentis Tertulliani, *Liber de corona*, Caput III, PL 2, Parisiis 1878, 99A.

коленипреклоњења назначеним данима, поменута личност бележи, у спису *О молићиви*, да је савијање колена примерено у први час молитве зарад ступања на светлост дана, али и у часовима потпуног поста до деветог часа („jejunium“) и ехаристијског поста („statio“)²⁵. Упоредо сагледано, готово из исте епохе потиче и Оригенов коментар о преклањању колена, за које тврди да је неопходно, будући да указује на изобличење грехова, те да је исто знак умољавања у циљу задобијања исцељења и опроштаја сагрешења²⁶.

Знатно више података о богослужбеној природи хришћанског обичаја коленипреклоњења, везује се за епоху 4. века. Неоспорни трагови дотичне праксе похрањени су у одговарајућем наслеђу канонског предања Цркве, формираном у наведено време. Стога, садржина од 4. до 9., 16., као и 24-25. канона Анкирског помесног сабора (314.)²⁷, открива да је видљиви знак оних који се кају - *савијање једној колена*, док 15. канон Петра, Архиепископа Александрије (311.), забрањује коленипреклоњење у Дан Господњи²⁸. Несумњиво да ће особито место у древном литургијском предању заједничара Тела и Крви Христове, заузети одлука Првог Васељенског сабора (325.) о забрани преклањања колена у недељни дан и у периоду Педесетнице, а која је преточена у садржину 20. канона²⁹. Но ипак, наведена забрана могла би побудити извесне недоумице уколико се обрати пажња на два, веома карактеристична детаља из ехаристијске праксе Цркве Христове у 4. веку. Наиме, у најстаријем Евхологију на Истоку, чији је аутор Серапион, Епископ Тмуита (Египат), сачувана је *молићива коленипреклоњења*, а која је, по свему судећи, била произношена у оквиру Свете Литургије. Текст молитве изгледа овако:

„Оче Јединородног, Добри и Милосрдни, Милостиви, Човекољубиви и Душелубиви Добрачинељу свих оних који се Теби обраћају, прими ово мољење и подари нам [спо] знање, веру, побожност и светост (чистоту). Уклони сваку насладу, сваку злу помисао и сваки грех од овог народа; учини да сви буду (постану) чисти. *Ојпросији свима њре-прешења* јер Теби, нерођеном Оцу, кроз Јединородног *њреклањамо колена* („κλίνομεν

²⁵ Види: Q. S. F. Tertulliani, *Liber de oratione*, Caput XXIII, PL 1, Parisiis 1878, 1298A-1299A. Треба нагласити да, још увек, није до краја утврђена разлика између значења речи „jejunium“ и „statio“, о којима говори Тертулијан. Но ипак, за претпоставити је да се, у првом случају, ради о потпуном посту до деветог часа дана, док се други термин односи на ехаристијски пост. О наведеним изразима видети подробије: *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*, Composuit J. F. Niermeyer †, Lexique Latin Médiéval-Francais/Anglais. A Medieval Latin – French/English Dictionary, Abbreviationes et Index Fontium, Composuit C. Van de Kieft adiuvente G. S. M. M. Lake-Schoonebeek, E. J. Brill, Leiden 1976, 560. 988-989.

²⁶ Види: Ὁριγένους, *Περὶ εὐχῆς*, 31, PG 11, Parisiis 1857, 552AB. Овај Оригенов цитат, као и релевантни одломак у скраћеној верзији из Тертулијановог дела *О молићиви*, наводи у првом тому Литургије и Мирковић (види: *Православна литургија или наука о бојослужењу православне источне цркве*, нав. дело, фуснога број 2, 307; фуснога број 2, 308).

²⁷ Види: *Concilii Ancyran. Canonos XXV, δ'-θ'. ιζ'. κδ'-κε'*, у: „Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta“, Iussu Pii IX Pont. Max., J. B. Pitra, S.R.E. Card., Tom. I, a primo P. C. N. ad VI saeculum, Typis Collegii Urbani, Romae M.DCCC.LXIV (=1864), 443-444. 446. 448; *Свешћени Канони Цркве*, превод са грчког и словенског Епископа Атанасија умировљеног Херцеговачког, Београд 2005, 224-226. 229. 232.

²⁸ Види: II. Sanctus Petrus Alexandrinus, *ιε'*, у: „Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta“, Tom. I, нав. дело, 561; *Свешћени Канони Цркве*, нав. дело, 444.

²⁹ Види: *Concilii Nicaeni Oecumenici I. Canonos XX, κ'*, у: „Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta“, Tom. I, нав. дело, 435; *Свешћени Канони Цркве*, нав. дело, 79.

τὸ γόνυ³⁰); даруј нам чист ум, савршени поклон и обдари нас да те тражимо и љубимо; дај нам да изучавамо и истражујемо Твоје божанствене речи и *даруј нам руку*, Владико, и *погоди нас*; Боже милосрђа, подигни [нас] и учини да прогледамо; изнова отвори очи наше, даруј нам смелост и не препусти нас посрамљењу, изопачењу нити рђавом самопосуђивању. Избриши нашу рукописну задужницу [грехова], упиши имена наша у Књигу живота, прибродј нас светим Твојим пророцима и апостолима кроз Твог Јединородног Исуса Христа, кроз кога је Теби слава и моћ у Духу Светоме, и сада и у будуће векове векова. Амин.³⁰

Други детаљ који је сагласан горенаведеном контексту, везан је за дело под именом *Ајосѿолске Усѿанове*, настало крајем 4. века. Приликом излагања последовања Божанствене Евхаристије, непосредно по окончању јектеније за просветљиване (фотизомене), закључне молитве и отпуста, бивају произнети - јектенија за оне који се кају, молитва и њихов отпуст. Прозба која закључује низ мољења Цркве за оне који се кају, гласи: „*Усѿавиши* (подигнувши се) Богу кроз Христа Његовог, приклоните [главе] и примите благослов³¹, после чега следи молитва коју изговара Епископ и отпуст кајућих се. Поврх свега, ђакони позивају верне, одмах у наставку, да *приклоне колена* („κλίνομεν γόνυ“) и помолe се Богу кроз Христа Његовог³², а што, напослетку, подразумева веома садржајан сvez заступничких мољења за све удове Тела Христовог, уз последњу прозбу: „*Усѿанимо*. Сами себе и једни друге предајмо живом Богу кроз Христа Његовог, усрдно се молећи³³.

Цитирана места из *Серапионовој Молишвосола* и *Ајосѿолских Усѿанова* одају утисак да савијање колена није била искључива одлика кајућих се, већ и хришћана који су остајали на Светој Литургији у циљу општења у Приносу³⁴. Уколико у прилог томе буде истакнуто становиште о нераскидивој повезаности јавног дела, са једне стране, и покајања и исповести, са друге стране, као и доминантна димензија општег признавања грешности у свим Литургијама без изузетка³⁵, онда је свим извесно да су, и поједине молитве актуелних Литургија Византијског литургијског типа, задржале у себи одређене трагове таквог происхођења³⁶. Отуда, не би

³⁰ *Εὐχὴ γονυκλισίας* (26), у: Παντελεήμονος Ροδοπούλου, „ΚΗ'. The Sacramentary of Serapion“, у: „Κανονικά-Ποιμαντικά-Λειτουργικά-Οικουμενικά-Διαφώρα“, *Ανάλεκτα Βλατάδων* 56, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1993, 445-446.

³¹ *Διαταγαί τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος*, Βιβλίον Η', IX, 6; у: „Didascalia et Constitutiones Apostolorum“, edidit Franciscus Xaverius Funk, Volumen I, Paderbornae in Libraria Ferninandi Schoeningh MDCCCXCV (=1905), 486.

³² Види: *Διαταγαί τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος*, Βιβλίον Η', X, 2; нав. дело, 488.

³³ Исто, Βιβλίον Η', X, 22; 492.

³⁴ О терминологијој и богослужбено-канолошкој разлици између „општења у Приносу“ и „општења у молитви“ говоре 11. канон Првог Васељенског сабора и 6. канон Анкирског помесног сабора (види: *Concilii Nicaeni Oecumenici I, ια'*, у: „Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta“, Tom. I, нав. дело, 431-432; *Свешѿени Канони Цркве*, нав. дело, 74; *Concilii Ancyran, ζ'*, у: исто, 443-444; *Свешѿени Канони Цркве*, нав. дело, 225). Такође, о наведеној тематици видети опширније: Ненад Милошевић, *Свеѿа ѿајна исповесѿи и ѿокајања у ѿеорији и ѿракси*, у: „У Духу и истини. Литургијско-канонске теме“, Институт за теолошка истраживања-Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд 2011, 24-25.

³⁵ Види: Н. Милошевић, *Свеѿа ѿајна исповесѿи и ѿокајања у ѿеорији и ѿракси*, нав. дело, 20.

³⁶ Овде, пре свега, треба поменути садржину *Прве* и *Друге молишве верних* Литургије Јована Златоуста. С тим у вези, *Прва молишва верних* гласи: „Благодаримо Ти, Господе Боже сила, што си нас

требало искључити могућност да је приликом њиховог произношења, сабрани народ некада преклањао колена и, потом, устајао, ради предстојећег приношења³⁷.

Управо у контексту гореизложених тврђења, треба сагледати и чувене речи Василија Великог о коленопреклоњењу из 27. поглавља његовог списка *О Духу Светишме*, а које су ушле у састав 91. канона, општеважећег у Источној Цркви. Објашњавајући подробно смисао и значај неписаног богослужбеног предања, кападокијски учитељ посвећује нарочити простор усправном стајању хришћана у дан Господњи и током педесетодневног празновања Пасхе. Изузев надахнутог тумачења хришћанског стајања на молитви у недељни дан као израза саваскрслости Христом и тражења онога што је горе³⁸, порекло *примарној заузимања* таквог молитвеног положаја у оквиру периода Педесетнице, Василије Велики види у црквеним одредбама или, прецизније речено, богослужбеним установама³⁹. Исто тако, у тексту је, недуго потом, дато и поређење сваког коленопреклоњења и устајања као сликовитих израза грехопада и поновног призивања човека на небо⁴⁰.

Богослужбени обичај савијања колена ће, без икакве дилеме, постати саставни део монашког богослужбеног живота, како на Истоку⁴¹, тако и на Западу⁴². Вероватно да ће то бити једна од околности која ће допринети постепеном ширењу и устаљивању праксе савијања колена праћене молитвом и међу хришћанима у парохијским срединама. О широкој распрострањености дотичног чина, али и упражњавању таквог молитвеног израза од стране појединаца, чак и у Дан Господњи, најдиректније говори садржина 90. канона Петошестог (Трулског) Васељенског сабора (691.), где се налаже да, почевши од Входа светилничног у суботу увече, те закључ-

удостојио и сада предстајања Твоме Светом Жртвенику и *пагања ничице* („*προσπεσεῖν*“) [пред] Твојим умилостивљењима поврх наших сагрешења и народних незнања. Прими, Боже, молитву нашу и учини нас да будемо достојни приношења молитава, мољења и бескрвних жртава ради целокупног Твог народа...“ (29. *Εὐχὴ πιστῶν α΄, μετὰ τὸ ἀπλωθῆναι τὸ εἰλητόν*, у: *L' Eucologio Barberini Gr. 336 (ff. 1-263)*, Edizione a cura di Stefano Parenti ed Elena Velkovska, C.L.V. - Edizioni Liturgiche, Roma 1995, 29). Друга молитва верних садржи још експлицитнији контекст у вези са наведеним гледиштем: „Опет и много пута Теби падамо ничице („*προσπίπτομεν*“) и Теби се молимо, Добри и Човекољубиви, да, погледавши на мољење наше, очистиш душе и тела наша од сваке прљавштине тела и духа, и даш нам невино и неосуђено предстајање Твоме Светом Жртвенику...“ (30. *Εὐχὴ πιστῶν β΄*, у: *L' Eucologio Barberini Gr. 336 (ff. 1-263)*, нав. дело, 29-30).

³⁷ Треба истаћи да о коленопреклоњењу хришћана на Светој Литургији приликом Великог входа јасно говоре Никола Кавасила (14. век) и Симеон Солунски (15. век), не оцењујући такав обичај погрешним. О томе видети: Νικολάου Καβάσιλα, *Ἐρμηνεία τῆς Θεϊκῆς λειτουργίας*, Κεφάλαιον ΚΔ΄, PG 150, Parisiis 1865, 420CD; Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Ἐρμηνεία περὶ τοῦ Θείου ναοῦ (MS Zagora 23)*, 65-66, у: St. Symeon of Thessalonika, „The Liturgical Commentaries“, Edited and translated by Steven Hawkes-Teples, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Studies and Texts 168, Toronto 2011, 128.

³⁸ Види: V. Sanctus Basilius Magnus, *ρα΄*, у: „*Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*“, Tom. I, нав. дело, 610-611; *Свештени Канони Цркве*, нав. дело, 501-502.

³⁹ Види: V. Sanctus Basilius Magnus, *ρα΄*, нав. дело, 611; *Свештени Канони Цркве*, нав. дело, 502.

⁴⁰ Види: V. Sanctus Basilius Magnus, *ρα΄*, нав. дело, 611; *Свештени Канони Цркве*, нав. дело, 502.

⁴¹ Атанасије Велики помиње коленопреклоњење као неизоставан елемент дневног богослужбеног круга оних који живе у девствености (види: Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Περὶ παρθενίας ἤτοι περὶ ἀσκήσεως*, 20, PG 28, Parisiis 1857, 276C).

⁴² О неговању обичаја савијања колена у монашким заједницама Западне Цркве, упечатљиво говоре и сачувана сведочанства која потичу са Британских острва (види: Louis Gougaud, O.S.B., *Some Liturgical and Ascetic traditions of the Celtic Church. I. Genuflexion*, у: „The Journal of Theological Studies“, Volume IX, Oxford at the Clarendon Press 1908, 556-561).

но са Входом вечерње у недељу вече, нема никаквог савијања колена („μηδένα γόνυ κλίνειν“)⁴³. За претпоставити је да је назначена канонска уредба била чувана међу монашким заједницама, али, на супрот томе, евидентно је да, током првих десетлећа 9. века, неки монаси у својим келијама кришом савршавају коленопреклоњење и током седмичних дана периода Педесетнице, изузев субота и недеља. Стога, суочивши се са питањем исправности поменутог обичаја, Теодор Студит (†826) заступа мишљење да не греше монаси који тако чине, будући да њима „свагда приличи да вапе ка Господу и кроз смирење очекују умилоствивљење“⁴⁴.

Пракса савијања колена међу монашким обитељима засигурно ће временом постати саставни део рубрика ктиторских типика⁴⁵, а које устројавају богослужбени живот оних који су примили монашки постриг. Отуда, *Ἱεροσολιμίτικος Σινυγιјскоῦ μοναστηρίου* у *Κωνσταντινιούπολῳ* (9. век) предвиђа да се, на пример, у време Четрдесетнице светих апостола, врше коленопреклоњења на крају часова, на повечерју и јутрењу⁴⁶. Такође, у *Προλοῖῳ Τιμικῆς Ἐβερῆτινικῆς μοναστηρίου* у *Цариграду* (1065.) налаже се братији савијање колена, не само по завршетку 1. часа у храму⁴⁷, него и при савршавању било каквог вида личне молитве у келијама⁴⁸, као и другим поводима⁴⁹.

⁴³ *Concilii Trullani Constantinopolitani Canones CII, ρ', γ'*; „Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta“, Iussu Pii IX Pont. Max., J. B. Pitra, S.R.E. Card., Tom. II, a VI ad IX saeculum, Typis S. Congregationis de Propaganda Fide, Romae M.DCCC.LXVIII (=1868), 65-66; *Свештени Канони Цркве*, нав. дело, 191.

⁴⁴ *Τὸ ὅσιον Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου τῶν Στουδίου περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν ταύτης διαλύσεων κανόνες συλλεγόντες παρ' αὐτοῦ*, β', PG 99, Parisiis 1903, 1732BC.

⁴⁵ О ктиторским типикама видети подробније: Catia Galatariotou, *Byzantine ktetorika typika: a comparative study*, у: *Revue des études byzantines*, Tome 45 (1987), 77-138.

⁴⁶ Види: *Υποτύπωσης σὺν Θεῷ καταστάσεως τῆς εὐαγγελιστικῆς μονῆς τῶν Στουδίου* [Рукопис № 322 (956) Ватопедске библиотеке из 13-14. века], у: Алексѣя Дмитријевскаго, „Описание литургических рукописей хранящихся в библиотеках православного востока“, Томъ I, „Тулкѣ“, Часть первая, Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, Кіевъ 1895, 230. Сравни: *Ἡ διατύπωσης τοῦ ὁσίου καὶ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου (τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ)* [Рукопис № 754 (228) Ивиронске библиотеке из 16. века], у: Алексѣя Дмитријевскаго, „Описание литургических рукописей хранящихся в библиотеках православного востока“, Томъ I, нав. дело, 248. Треба нагласити да је пракса савијања колена током Великог поста оставила трага и на развој последовања Литургије Пређеосвећених Дарова Апостола Јакова, Брата Божијег, тојест Пређеосвећене Јерусалимске Цркве. С тим у вези, одмах по завршетку Входа из Цркве Светог Константина у Храм Васкрсења Господњег, ђакон је започињао јектенију која је претходила читањима одељака из Старог Завета, речима: „Опет, савијајући колена, Господу се помолимо“, да би томе следила прозба: „У сили и милости Божијој устанимо“. Напоследку, пошто би било окончано читање молитве *Синодоби*, *Госноди* и појање Стиховних стихира, ђакон је позивао верујуће на молитву на следећи начин: „Предахнимо. Опет, савијајући колена, усрдно се Господу помолимо“, да би, затим, произнео прозбу која гласи: „У сили и милости Божијој устанимо“ (Γεωάννου Μ. Φουντούλη, *Λειτουργία Προηρασιμένων δόξων Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθεοῦ*, *Κείμενα Λειτουργικῆς* 19, Θεσσαλονίκη 1979, 34. 43).

⁴⁷ Види: *Ὁ πρόλογος τοῦ Τιμικοῦ. Ἐκθεσις καὶ ὑποτύπωσης τοῦ βίου τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐβερῆτιδος μοναχῶν, παραδοθεῖσα παρὰ Τιμοθέου μοναχοῦ, ἱερέως καὶ καθηγουμένου γεγονότος μετὰ τὸν κτήτορα τῆς αὐτῆς μονῆς*, Δ', у: Алексѣя Дмитријевскаго, „Описание литургических рукописей хранящихся в библиотеках православного востока“, Томъ I, нав. дело, 617. У прилог овоме треба истаћи да је, и у Хиландарском типичу Светога Саве, записано да, у данима поста, после јутрење и првог часа бивају обична коленопреклоњења (види: *Хиландарски типич Свештога Саве*, Слово 4., превео Ј. Мирковић (прештампано из Годишњице XLIV), Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд 1935, 10-11).

⁴⁸ Види: исто, Δ', у: нав. дело, 618-619.

⁴⁹ Види: исто, Ε'. Θ'. Π'. ΚΘ', у: нав. дело, 620. 625. 632. 633. 643.

Изложене чињенице убедљиво показују да је хришћанско приклањање колена одувек пратило богослужбени израз служитеља Новог Завета, али и да оно није било допуштено нити практиковано у контексту заједничког мољења на једном месту, како у дан Господњи, тако и током педесетодневног празновања Тајне Нове Пасхе⁵⁰. Сходно таквом контексту, треба посматрати настанак и уобличавање вечерњег последовања на празник Педесетнице, карактеристичног по коленопреклоним молитвама.

2. Молитве коленопреклоњења на вечерњој на Педесетницу

Нарочито место у баштини литургијског наслеђа Православне Цркве припада епилогу педесетодневног празновања Пасхе. Као што је познато, смисао еортолошког прослављања Педесетнице утемељен је на годишњем помену рођења Цркве⁵¹, при чему народ Божији започиње нови циклус освећења времена, устројавајући хронолошки оквир таквог дела рачунањем недеља по Педесетници. Следствено, светилнично богослужење на празник Педесетнице или, прецизније речено, вечерњи Вход⁵², означава завршетак уздржавања верујућих од коленопреклоњења и, истовремено, почетак њиховог поновног упражњавања. Стога, својеобразност дотичне акулотије огледа се, првенствено, у чињеници да овом приликом бивају произне-

⁵⁰ Иако је приликом излагања тематике коленопреклоњења, протопрезвитер др Лазар Мирковић навео недвосмислено значење литургијско-канололошких извора који забрањују савијање колена на значајним данима, завршни део његове констатације бива у потпуној супротности са претходно реченим. Поврх свега, позивајући се на Епископа Никодима Милаша и његово чувено двотомно издање *Правила православне цркве*, Мирковић тврди: „... пошто света православна црква није никад дирала моралне слободе својих верних, и није их никад ограничавала у њихову изражавању осећаја, који су плод њиховог религиозноморалног личног одушевљења и тежње духовном савршенству, на које уопште и смера сва црквена дисциплина: то сваки хришћанин може, а да се не огреши о дух црквених правила, изражавати своје молитвене осећаје клечањем у свако доба и на сваком богослужењу тим поузданије што по речима светог Василија Великог у споменутом правилу »сагибањем колена и устајањем« показујемо не само да смо »због грешности наше пали на земљу«, већ и то, »да смо по човекољубљу Онога, који нас је створио, позвани опет на небо«, те се према томе с падањем на колена и устајањем спајају не само тужни, већ и свечани недељном богослужењу сасвим прилични осећаји, дакако све уз пажњу, да дотични својим покретима другима на сметњи не буде“ (*Православна литургија или наука о бојослужењу православне источне цркве*, нав. дело, 308).

⁵¹ Сравни: Γεωργίου Μ. Φουντούλη, *Λογική λατρεία*, Πατριαρχικό Ἱερόμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1971, 128. У прилог овоме треба додати да је празник Педесетнице био дан, када је Патријарх савршавао крштења у Цркви Свете Софије у Константинопољу, о чему говоре древни типичи из периода 9. века, закључно са првом половином 11. века (о томе видети: *Типик Велике Христјове Цркве у Констјантинјинојљу № 266 Пајмоске библиојтеке* (9-10. век), у: Алексија Дмитријевског, „Описанје литургијеских рукописей хранящихся в библиотеках православного востока“, Томъ I, нав. дело, 147-148; *Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40, X^e siecle*, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Mateos S.I., Tome II, Le Cycle des Fetes mobiles, Orientalia Christiana Analecta 166, Pont. Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1963, 136-139; К. К. Акентьев, *Типикон Великой Церкви. Cod. Dresde A 104. Реконструкция шексия по материалам архива А.А. Дмитриевской*, Византинороссика, Санкт-Петербург 2009, 54).

⁵² Треба нагласити да, у складу са актуелном локалном праксом у нашој Цркви, поменуто вечерње бива служено одмах после зааамвоне молитве Литургије на Педесетницу или евентуално после њеног отпуста. Подразумева се да је оваква пракса погрешна, упркос томе што она, готово редовно, бива правдана немогућношћу доласка великог броја хришћана у предвиђено време служења вечерње по заласку сунца. Са друге стране, Мирковић наводи у *Хеорјолојџи* да се Божанствена Евхаристија на Педесетницу савршава *касније*, како би, одмах у наставку, било служено вечерње, позивајући се на рубрику из такозваног *Учјишељној извјестијја* (види: *Хеорјолојџја или истјоријски развјшак и бојослужење ирзаника православне истјочне цркве*, израдио: Лазар Мирковић, Београд 1961, 232).

те молитве током којих сви сабрани преклањају колена, укључујући и свештеника. Међутим, изузев позивања на релевантна богослужбена указања и описе постојећег последовања, само мањи број истраживача и тумача литургијског наслеђа на словенском језику чини шири осврт на порекло, улогу и смисао произношења молитава коленопреклоњења на вечерњем горепоменутог дана⁵³.

Поводом почетних напомена о светилничном на Педесетницу⁵⁴, треба, пре свега, имати у виду да је реч о последовању веома древног датума происхођења. О томе нарочито говори неколико елемената, између којих, први подразумева да молитве коленопреклоњења буду произношене са олтарских двери од стране свештеника, лицем окренутим ка народу⁵⁵. Друга особеност тиче се молитава такозвана три мала антифона са азматске вечерње⁵⁶, а које, заправо, нису ништа друго до делови молитава актуелног вечерњег последовања са коленопреклоњењем на Педесетницу⁵⁷. У прилог древности порекла овога последовања говори и податак да најстарији Молитвослов Византијског литургијског типа - Барберински кодекс 336

⁵³ Треба истаћи да професор Мирковић, најпре, заступа мишљење да су наведене молитве дело Василија Великог (види: *Православна литургија или наука о бојослужењу православне источне цркве*, нав. дело, 308), да би, касније, истакао у *Хеориологији* да их једни приписују Софронију, Патријарху Јерусалима, а други Митрофану Исповеднику из 9. века (види: *Хеориологија или историјски развој и бојослужење празника православне источне цркве*, фуснота број 3, 232). Насупрот томе, још је чувени Михаил Скабаланович (1871-1931), подробно консултујући рукописно предање, приступио веома темељно и исцрпно Вечерњој коленопреклоњења на Педесетницу (види: *Хришћанске празници. Педесетница*, Книга 5, Издање журнала „Проповѣническі Листокъ“ под редакцијом проф. М. Скабалановича, Киев 1916, 120-144. 160-173). Он је сматрао да порекло помињаних молитава треба тражити у вршењу три литије на дан Педесетнице у Јерусалиму, о чему сведочи грузијски превод Типика Јерусалимске Цркве из 7. века (види: *Хришћанске празници. Педесетница*, нав. дело, 164). Наиме, прва литија у Јерусалиму на Педесетницу вршена је у девети час до цркве на Елеонској гори, при чему су произношени јектенија, молитва и прокимен, друга је подразумевала спуштање до Цркве Васкрсења Господњег, уз појање псалма *Исјоведајше се Госпођу јер је добар са стихом Видесмо свеилоси исиинску*, а где је произношен прокимен *Дух Твој благи*. Трећа литија предвиђала је одлазак на Сион и појање псалма *Теби приличи њесма, Боже, на Сиону* уз стих: *Појање на Сиону, молићива у Јерусалиму Теби се узвраћа као уздарје, Христие*, а после чега су следили улазак у Сион, вечерња, прокимен и читање перикопе из Јовановог еванђеља (види: Прот. Корн. С. Кекелидзе, *Јерусалимскій Канонарь VII вѣка (Грузинская версия)*, Тифлис 1912, 109-110).

⁵⁴ О последовању вечерње на Педесетницу на српском језику видети: *Велики Требник*, Превео са грчког и црквенословенског: Архимандрит Д-р Јустин Сп. Поповић, професор Универзитета, На св. Димитрија Ростовског, Манастир Телије 1956 (Призрен 1993), 431-437.

⁵⁵ Да је у овоме детаљу сачуван елемент најстаријег датума происхођења, сведочи познати јелински литургичар Јован Фундулис (види: Γούβνου Μ. Φουντούλη, 334., у: „Αλατῆσας εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας Δ΄ (301-400)“, Θεσσαλονίκη 1982, 81).

⁵⁶ О последовањима азматског типика видети подробније: Ненад С. Милошевић, *Молићвослов. Историјско-шелејтуријски развој последовања парохијској ишци*, Православни богословски факултет Универзитета у Београду – Институт за теолошка истраживања, Београд 2012, 124-248.

⁵⁷ Види: Ненад С. Милошевић, *Молићвослов. Историјско-шелејтуријски развој последовања парохијској ишци*, фусноте 139-140, 162. 163; Михаил Арранц SJ, *Избранные сочинения по литургије. Том III. Евхолоиј Константининоволя в начале XI века и Песенное последование по шребнику митрополиа Кириана*, Папский Восточный Институт- Институт Философии, Теологии и Истории св. Фомы, Рим-Москва 2003, 21. Исто тако, треба нагласити да је Скабаланович сматрао да је, узевши у обзир разноликост чинова вечерњег последовања на Педесетницу, могуће извршити њихову поделу на две групе. Прву групу чине она последовања која се у целости одликују карактеристикама певаног богослужења, док у другу групу спадају акултије које су изгубиле одређена обележја азматског типика, али се и даље разликују од савремене форме вечерње монашког типика (види: *Хришћанске празници. Педесетница*, нав. дело, 170-171).

(крај 8. века), садржи три молитве коленопреклоњења Свете Педесетнице⁵⁸, а што засигурно показује да се ради о аколутији која је позната, бар неколико десетлећа раније. Но ипак, богослужбени извори из периода 9. до прве половине 11. века разнолико и неуједначено сведоче о помињању последовању.

Типик Велике Христове Цркве у Цариграду Патмоске библиотеке (9-10. век) не садржи никакав податак о молитвама коленопреклоњења, али после завршних напомена о Литургији на Педесетницу, стоји наслов који најављује предстојећи круг читања перикопа из Апостола и Еванђеља *субоџама и недељама*, почев од Свете Педесетнице све до Недеље која претходи Месопусној недељи⁵⁹. Но ипак, наведени Типик налаже да се, у понедељак по Педесетници, чини помен на Божије човекољубље поводом избављења становништва од разорног земљотреса⁶⁰ у време императора Маврикија (582-602). Народ Божији је, истог дана, литијски полазио из Цркве Свете Софије и стизао на градски форум, где би биле савршене *убочијајене молиџиве* и велико *Госџоги, џомилуј*, да би се, напослетку, одлазило у Влахернску цркву Пресвете Богородице ради Божанствене Евхаристије, а на којој *није било антифона* у Литургији речи⁶¹. Упоредо са тим, у Ипотипосису Студијског манастира из 9. века стоји да, у оквиру светилничног на Педесетницу, бивају *џири коленоџреклоњења*⁶², али без помена молитава.

Када је реч о епохи 10. века, веома упечатљиво сведочанство о коленопреклоним молитвама на Педесетницу, садржи најстарији словенски Молитвослов на глагољици из Синајског манастира⁶³. Последовање носи наслов *Молиџива на џоклоњење коленима која бива у Свеџу Педесеџници*⁶⁴, при чему поредак предвиђа да, на *есџериње* (јелински термин за вечерњу) после прокимена, уз претходно савијање колена, буде произнета јектенија од *28 нарочиџиџих мољења* празничне тематике, непосредно пре свештеничког произношења прве молитве на једном колону

⁵⁸ Види: *L' Eucologio Barberini Gr. 336 (ff. 1-263)*, 226-228, Edizione a cura di Stefano Parenti ed Elena Velkovska, S.L.V. - Edizioni Liturgiche, Roma 1995, 244-251. У овоме Евхологију прва молитва јесте она која почиње речима „Пречисти, неоскрвњени, беспочетни...“ (без молитве првог малог антифона азматске вечерње: „Благословен си, Госпоне, Владико Сведржителу...“), друга је „Госпоне Боже наш...“ (уз одређене текстуалне разлике и изостанак молитве другог малог антифона азматске вечерње: „Госпоне, Госпоне, Ти нас избављаш...“). а трећа је заправо молитва првог малог антифона азматске вечерње: „Благословен си, Госпоне, Владико Сведржителу...“ (види: *L' Eucologio Barberini Gr. 336 (ff. 1-263)*, 226-228, нав. дело).

⁵⁹ Види: *Типик Велике Христове Цркве у Конџтаниџиноџу № 266 Паџмоске библиџиџе* (9-10. век), у: нав. дело, 148. До идентичног запажања могуће је доћи и на основу Типика Велике Христове Цркве у Константинопољу Библиотеке Часног Крста из 10. века (види: *Le Typicon de la Grande Eglise. Ms. Sainte-Croix n°40*, X^e siecle, нав. дело, 138-139).

⁶⁰ Види: *Типик Велике Христове Цркве у Конџтаниџиноџу № 266 Паџмоске библиџиџе* (9-10. век), у: нав. дело, 149.

⁶¹ Види: исто, 149-150.

⁶² Види: *Υποτύπωσις σὺν Θεῷ καταστάσεως τῆς εὐαγγελιστικῆς μονῆς τῶν Στουδίου* [Рукопис № 322 (956) Вагопедске библиотеке из 13-14. века], у: нав. дело, фуснога број 1, 230.

⁶³ О најстаријем словенском Евхологију видети подробније: *Ἰωάννη Χ. Ταρνανίδη, Τὸ ἀρχαιότερο σλαβικὸ Εὐχολόγιον*, у: „Γηθόσονον σεβασμα. Αντίφωνον τιμῆς καὶ μνήμης εἰς τὸν μακαριστὸν καθηγητὴν τῆς Λειτουργικῆς Ἰωάννην Μ. Φουντούλην (†2007)“, *Τόμος Β΄*, Ἐκδοτικὸς οἶκος Ἀδελφῶν Κυριακίδη ἀ.έ., Θεσσαλονίκη 2013, 1848-1898.

⁶⁴ Види: *Euchologium. Glagolski spomenik Manastira Sinai brda*, fol. 59b, izdao Dr Lavoslav Geitler, troškom Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti, U Zagrebu 1882,109.

(искључујући молитву првог малог антифона азматске вечерње)⁶⁵. Друга молитва бива *шајинствено* читана од стране свештенослужитеља после мале јектеније и *Сјодоби*, *Госјоди*⁶⁶, али је то, у овоме случају, трећа молитва савремене аколутије вечерње на Педесетницу „Непресушни, животни...“ (без осталих молитава: „Боже велики и вечни...“ и „Боже велики и вишњи...“), а чија се садржина разликује у појединим сегментима од њеног савременог српског превода. Трећа молитва бива, такође, *шајинствено* произнета од стране свештеника после мале јектеније, но чија је садржина други део молитве „Боже велики и вечни...“, почев од речи: „Ваистину је, Господару свих и Творче, стварно велика твоја тајна...“⁶⁷ Одмах после *Ниње ош-иуишчајеши*, ђакон говори: „Окончавамо вечерњу молитву“, да би, напослетку, била записана рубрика која гласи: „Тако се окончава као и свагда“⁶⁸ (сваки пут).

Размеђе 10. и 11. века, као и прва половина једанаестог столећа, откривају знатно више детаља о вечерњем последовању на Педесетницу. О томе јасно говоре: *Канонар њри рукојисном Еванђељу № 150 Синајске библиошке* (10-11. век)⁶⁹, *Евхологиј № 213 Париске националне библиотеке (Coislin)* из 1027. године⁷⁰, *Тѡиик Велике Христове Цркве у Царѡрагу Dresde A104* (прва половина 11. века)⁷¹, *Триод Ватопедске библиотеке № 1488* (средина 11. века)⁷², *Синаксар или Тѡиик Еверѡиѡиу-ској манастѡира у Констѡантинопољу* (11. век)⁷³, али и каснији рукописни извори⁷⁴. Очигледна разнообразност савшавања вечерње са коленопреклоним молитвама на Педесетницу, која ће, несумњиво, бити присутна на Истоку⁷⁵, како у периоду 10. и 11. века, тако и касније, све до доминације штампаних књига, најилустративније је описана на крају дотичног последовања у Молитвослову № 213 Париске националне библиотеке (Coislin) из 1027. године. У наведеном Евхологију стоји:

⁶⁵ Види: *Euchologium. Glagolski spomenik Manastira Sinai brda*, fol. 59b-61b, нав. дело, 109-113.

⁶⁶ Види: исто, fol. 63a, 116.

⁶⁷ Види: исто, fol. 65a-66a, 119-121.

⁶⁸ Види: исто, fol. 66a, 122.

⁶⁹ Види: Алексѡја Дмитријевскога, „Описанѡ литургическихъ рукописей хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока“, Томъ I, нав. дело, 182-183.

⁷⁰ Види: Алексѡја Дмитријевскога, „Описанѡ литургическихъ рукописей хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока“, Томъ II, „Εὐχολόγια“, Типографѡ Императорскога Университета Св. Владимира, Кѡевъ 1901, 999-1001.

⁷¹ Види: К. К. Акентѡев, нав. дело, 55.

⁷² Види: Simon Harris, *The Byzantine Office of the Genuflexion*, у: Music & Letters, Vol. 77, No. 3 (Aug., 1996), 346-347.

⁷³ Види: Алексѡја Дмитријевскога, „Описанѡ литургическихъ рукописей хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока“, Томъ I, нав. дело, 595-596.

⁷⁴ Види: *Le Typicon du Monastère du Saint-Sauveur à Messine. Codex Messinensis Gr. 115 (A. D. 1131)*, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Miguel Arranz S.I., Orientalia Christiana Analecta 185, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1969, 278-282; Jacobus Goar, *Εὐχολόγιον sive rituale graecorum*, Editio secunda, Venetiis M.DCC.XXX. (1730), Akademische Druck- U. Verlagsanstalt, Graz 1960, 597-606.

⁷⁵ Треба поменути да је у Западној Цркви све до Другог Ватиканског сабора, у другој од две празничне Литургије на Педесетницу, уместо празничног Алилујарија *колѡнопреклоно* произношена химна Стефана Лангтона, Архиепископа Кентерберѡија (1207-1228), а чији почетак гласи: „Veni, Sancte Spiritus...“ (Дођи, Душе Пресвети) (види: *Христѡанские ѡразники. Паѡдесѡтница*, нав. дело, 175-176). Појање ове химне на другој празничној Литургији, задржано је и после Другог Ватиканског сабора (види: Karl-Heinrich Bieritz, *Das Kirchenjahr; Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart*, Verlag C. H. Beck oHG, München 2005. = *Crkvena godina. Svetkovine, blagdani i spomendani u povijesti i danas*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, studeni 2010, 113).

„Управо овако, дакле, савршава Велика Црква Божија [Света Софија] аколутују моли-тава коленопреклоњења на Педесетницу, као што би написано, а у осталим саборним (католичанским) црквама, и по [молитвеним] домовима и манастирима, једни на њима својствен начин чине, а други на другачији начин. Отуда, дакле, једни после прокимена и јектеније савршавају четири мољења заједно, те онда *Сѿогоби, Госѿогди* и стихире ‚Ниње в знаменије...‘ и преостало последовање, док други, пак, после прокимена, [чине] молитве и јектенију на крају светилничног. Једни, опет, после прокимена и јектеније, једну молитву и једну стихиру [узимају], и поново другу молитву и другу сти-хиру, и одмах затим следећу молитву и стихиру. Други, пак, три молитве пре стихира, а четврту после стихира, те, потом, *Ниње оѿѿиучајеши*; неки, пак, [узимају] само три молитве, док четврту не говоре. Није добро (лепо) нити исправно да, свако од свеште-ника, има могућност одлучивања и просуђивања, или [да се одликује] непромишљено-шћу и неспретношћу (неотесаношћу), или као што, по свему судећи, би примљено од неких цркава⁷⁶.

Сходно претходно казаном, савршавање коленопреклоних молитава на све-тилничном Педесетнице у Православној Цркви, непобитно подстиче изношење одређених претпоставки у вези са њиховим пореклом и релевантним развојем. Би-вајући засновано на верном чувању усменог и записаног богослужбено-канонског предања о уздржавању од савијања колена у Дан Господњи и током педесетоднев-ног празновања Пасхе, последовање коленопреклоњења на Педесетницу јесте неиз-брисиви траг иманентне присутности елемената азматског типика у литургијском изразу Источне Цркве, али и, истовремено, извесни показатељ могућности обно-ве богослужења певаног типика. С обзиром да је назначена аколутија засигурно практикована у другој половини 8. века, намеће се закључак да, чак и касније ре-дакције под утицајем монашког типика, нису нарушиле њене азматске особености. При томе, остаје отвореним питање у којој мери је престанак примарног просла-вљања Педесетнице као педесетог дана Пасхалног циклуса⁷⁷ и следствено форми-рање њеног попразностиштва, утицало на место и време служења аколутије вечерње Педесетнице. Паралелно посматрано, подразумева се да, том приликом, не би тре-бало искључити могућност утицаја литургијске праксе Јерусалима и Цариграда на обликовање више пута помињаног последовања.

Коначно, изложене чињенице употпуњују недвосмислени утисак да је хри-шћански род одувек увиђао и исправно поимао особитост и драгоценост телесног удеоничарења у молитвеном делу Тела Христовог. У низу телесних израза слова и Духа хришћанског богослужења, коленопреклоњење је било и остало језгровити одраз тежње заједничара Сина Божијег да, смиреномудреним прихватањем испру-жене руке Распетог и Васкрслог Господа Исуса Христа, следећу му на путу спасе-ња и избављења од греха, смрти и трулежности.

⁷⁶ Алексѿа Дмитріевскога, „Описаніе литургическихъ рукописей хранящихся въ библиотекахъ православнаго востока“, Томъ II, „Еὐχολόγiα“, 1001.

⁷⁷ Овове у прилог треба додати и неопходност тачног утврђивања престанка служења Василијеве Литургије на Педесетницу, па и преиспитивање евентуалног некадашњег савршавања две Литургије на Педесетницу, по узору на Пасху, Богојављење и Рождество Христово.